

onvermogen, het is de evocatie van de ongecompliceerde kinderen, van lang voordat de werkelijkheid iets werd dat als „gebroken” ervaren moest worden, als een pijngebied. Zo blijkt dat Elburg niet alleen een moderne rederijker kan zijn, maar ook een pure lyricus. En in het gebied tussen die twee uitersten kan hij alle kanten op. Het is mooi, dat hij als dichter met deze bundel terug is.

J. van der Vegt

JAN G. ELBURG, *Haaks op de uitvlucht*, Meulenhoff, Amsterdam, 74 p.

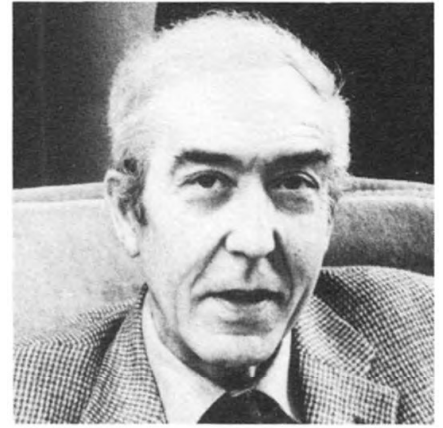
Een autobiografie van Brakman

In 1983 verscheen een fascinerend essay van Willem Brakman, *Een wak in het kroos*, waarin hij meeslepend zichzelf en zijn werk analyseerde. Het is niet alle schrijvers gegeven om coherent en overtuigend iets te zeggen over hun werk. Maar al te vaak zijn de opmerkingen die in een interview worden gemaakt een ietwat vervormde herhaling van wat er in een roman of verhaal staat. Dat kan aan de gesprekspartner liggen, maar vaker lijkt het verbale onvermogen om de wereld achter het boek te kunnen analyseren de oorzaak voor veel nietszeggendheid. Brakman is voor Nederlandse begrippen op een zeldzame manier in staat zijn eigen drijfveren en motieven, kortom zijn eigen binnenwereld, voor anderen transparant en doorgrondelijk te maken. Dat getuigt niet alleen van een rijk fabuleringsvermogen, dat zegt evenzeer iets over de nietsontziende manier waarop Willem Brakman zichzelf en zijn plaats in de wereld beschouwt, een wereld die voor hem bij alle verwickelingen bepaald wordt door de dood, door de eindigheid van alle handelen. Vandaar dat alle personages in zijn werk vervuld zijn van het verlangen naar zingeving en dat meestal op een zeer associatieve manier uiteten. Zij kennen geen sluitend wereldbeeld of

maatschappijstelsel, maar bewegen zich ongrijpbaar, haast als uitlopende kleuren van een aquarel door hun eigen leven dat niet direct lineair van geboorte naar dood loopt, maar veel meer wordt bepaald door de pas op de plaats, een sur place met de blik vooral achterwaarts gericht.

Pop op de bank, de meest recente Brakmantitel heet een autobiografie te zijn en inderdaad, voor wie enigszins vertrouwd is met enkele biografische feiten en andere romans en verhalen van de in 1981 met de P.C. Hooftprijs onderscheiden auteur, valt er wel wat voor te zeggen om het boek ook als zodanig op te vatten. In Brakmans optiek kan een autobiografie natuurlijk nooit een min of meer aannemelijk geheel zijn van biografische feiten en voorvallen, hij is er in zijn werk nu juist niet op uit om de zogenaamd realistische orde te vergroten. Als het hem ergens om te doen is, dan is het om de plaats tussen toen en nu te definiëren en daarvoor biedt een lineaire ontwikkeling weinig houvast. Ook *Pop op de bank* is weer een onderdeel van Brakmans persoonlijke mythologie met alle elementen (schimmige heren met bolhoeden, bleke, wat mollige vrouwen, verborgen paadjes en parken) die de trouwe Brakmanlezer als zeer bekend zullen voorkomen. „Ik ben een onbedaarlijke herinneraar”, schrijft Brakman in één van de meest essentiële passages van het boek. „Ik ben alleen maar herinnering om dat zo maar eens uit te drukken en alleen in staat iets mee te maken door het mij te herinneren, erger nog, ik herinner mij al terwijl ik nog bezig ben iets mee te maken. De werkelijkheid zou mij ontsnappen als dat niet zo was en mij doen verzinken in ijle waanzin”.

De herinneringen die Brakman in *Pop op de bank* ophaalt, dragen alle bij tot het portret van de man die in „razernij” kan raken over het vluchtige en vlietende, over personen die alleen maar actief kunnen zijn en geen bespie-

Willem Brakman (°1922).

geling of reflectie kennen. Die man houdt van „het grote geheim van sneeuw en winter” en van de daarbij horende „kleur van meisjes”. Die man heeft een afkeer van het brallerige vertoon van de schoolvrienden van zijn broer, die niet alleen door hun uitlatingen, maar ook door hun uiterlijk vrees inboezemen. De wereld van de hoofdpersoon is een binnenwereld, een universum van dromen, geheimen, een wereld van het veelzeggende detail en niet van het omvattende geheel. „Steeds heb ik dat vermogen behouden, het detail te omsluiten met inzet van eigen leven en het te betrappen.” Brakman gaat op die karaktertrekken en eigenschappen van zijn ouders in die zijn manier van in het leven staan hebben bepaald en zij zijn daar niet alleen verantwoordelijk voor geweest, ook enkele onderwijzers hebben daar op een negatieve manier toe bijgedragen. De wijze waarop de botte werkelijkheid die zij vertegenwoordigen, greep tracht te krijgen op de gevoelige hoofdpersoon, blijkt vooral uit een schitterend fragment dat is geïnspireerd door een schoolplaat, „De Noormannen van Dorestad” getiteld. „Het is een beeld dat althans in mijn schoolgaand brein diep in de mythologische humus is afgedaald.” Het verhaal dat volgt maakt duidelijk dat meesters en ouders het verliezen van de kracht van de verbeelding, van de werkelijke macht van het woord. Zeer typerend

LITERATUUR

merkt Brakman ook op dat zijn onderwijzer hen heeft behoed voor „het verwoestende der volksgezondheid”.

De meeste fragmenten van *Pop op de bank* worden gesitueerd in de kinder- en jeugdijaren, maar dat betekent niet dat de hoofdpersoon ook altijd als kind of puber figureert. Integendeel, Brakman blijft trouw aan zijn vaak wat hallucinerende manier van portretteren en rust de hoofdpersoon ook uit met wandelstok en hoed en confronteert zelfs de moeder met de latere ik in een paar buitengewoon vermakelijke geschiedenissen. Een pop op een bank blijft doorgaans op zijn plaats en de auteur benijdt hem vanwege „zijn onschendbaarheid, de rust en de bezonnenheid zo zonder aanstellerij”. Alle voorvallen in dit zeer geslaagde boek kunnen dan ook niet verhullen dat het Brakman in essentie gaat om die grondhouding: de onschendbaarheid van de auteur die fabuleert en schikt, vormt en vervormt, al gaat het om zijn eigen leven.

Daan Cartens

WILLEM BRAKMAN, *Pop op de bank*, Querido, Amsterdam, 1989, 160 p.

Bob den Uyl: vertrouwde nummers

Bob den Uyl is te vergelijken met een cabaretier die al decennia optreedt en over een trouw en enthousiast publiek beschikt. Wanneer hij met een nieuw programma komt is de eerste vraag dan ook niet wat voor nieuws hij brengt, maar: komen de bekende ingrediënten - Rotterdam, schrijven, reizen, oorlog, Duitsland, België - er weer in voor?

Toch is de Rotterdamse auteur niet iemand die telkens opnieuw dezelfde verhalen schrijft; af en toe permittent hij zich buitenbeentjes. Want tussen Den Uyls pseudo-autobiografische wederwaardigheden in en buiten Rotterdam kan opeens een griezelig of absurdistisch verhaal opdruiken, zoals de titelverhalen van de bundels *De bloedende trein*

(1980) en *De opkomst & ondergang van de zwarte trui* (1982). Ooit, in het begin van de jaren zestig, had dit genre zelfs de overhand binnen het werk van Den Uyl.

Ik gebruikte zojuist de term pseudo-autobiografisch. Dat lijkt misschien overbodig, desondanks meenden bij hun bespreking van *Het land is niet ondankbaar*, Den Uyls nieuwste bundel, weer diverse recensenten dat de Rotterdammer alles wat hij opdist zelf heeft beleefd.

Den Uyls wijze van vertellen, zeker in combinatie met onderwerpen als reizen en het literaire wereldje, wekt bij veel lezers een sterke suggestie van autobiografie, ook omdat een deel van de inhoud van de verhalen via oudere publikaties in kranten en bladen in de vorm van reportages bekend kan zijn. Aan een gebeurtenis als het „Narrenschif” (een boot waarmee in de zomer van 1985 een groep Europese schrijvers de Rijn kwam afzetten), die Den Uyl in *Een uitzinnige liefde* (1986) beschrijft, is bovendien door de pers veel aandacht besteed.

Iets over het verschil tussen de autobiografische suggestie en de werkelijkheid kunnen we afleiden uit interviews met Den Uyl, al was het alleen maar vanwege de echtgenote en zoon waarover de persoon van de schrijver beschikt en die beide in zijn werk ontbreken; vanzelfsprekend put Den Uyl ruimschoots uit eigen ervaringen, maar het eindproduct is vaak zo gestileerd dat het slechts de schijn van een autobiografisch verslag bezit.

De misvatting over het autobiografisch karakter wordt door de laatste bundels ook een beetje in de hand gewerkt. Het ironisch realisme verdringt daar de absurde observaties een beetje en de verhalen krijgen daardoor meer het karakter van anekdotische reportages, herinneringen en observaties (waarbij die over het Vlaams nogal wat boze kritieken uit het betreffende taalgebied opleverden).

Bob den Uyl (°1930).